

масову комунікацію. Процес інтеграції внутрішньо переміщених осіб здійснюється через набуття певного соціального статусу, коригування соціальних уявлень, переживань та поведінки, що призводить до відповідності очікувань особистості та групи, до подолання соціальної ед. ації.

Визначення психологічних проблем, що виникають у осіб із таким особливим статусом в процесі їхньої адаптації, а також вивчення соціально-психологічних чинників суб'єктивного благополуччя внутрішньо переміщених осіб, розкриття їх комунікативно-інтерактивної природи є необхідною передумовою для вдосконалення соціально-психологічної роботи з особами цієї групи із підвищення рівня їхнього суб'єктивного благополуччя та якості життя.

Список використаних джерел

1. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология / Т. Г. Стефаненко. – М. : Аспект-Пресс, 2003. — 368 с.
2. Солдатова Г.У. Психология межэтнической напряженности / Г. У. Солдатова. – М. : Смысл, 1998. – 386 с.
3. Furnham A. Culture Shock : Psychological reactions to unfamiliar environments. / A. Furnham, S. Bochner. – L.& N.Y., 1994. – 240 с.
4. Ольшанский Д. В. Психология масс / Д. В. Ольшанский. – СПб. : Питер, 2002. – 368 с.
5. Налчяджан А. А. Психологическая адаптация. Механизмы и стратегии / А. А. Налчяджан. – М. : Эксмо, 2010. – 368 с.
6. Профілактика порушень адаптації молоді до повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій : навч. посіб. / Нац. Акад.. ед.. наук України, Ін-т ед.. та політ. психології ; за наук. ед.. Т. М. Титаренко. – К. : Міленіум, 2011. – 272 с.

Отримано 26.11.2015 р.

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Коробка Л. М.

УДК 159.943+355

Іванова О.А.[°]

Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, гуманітарний інститут, кафедра Суспільних наук, здобувач (м. Київ)

ЭФЕКТИВНОСТЬ РАЗВИТУ МЕХАНИЗМОВ ДОВІЛЬНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ ПОВЕДІНКИ ЖІНОК-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

В статті проаналізовано результати контрольного етапу експериментального дослідження розвитку механізмів довільної регуляції поведінки жінок-військовослужбовців на основі динаміки їх змістових психологічних характеристик.

Ключові слова: регуляція поведінки, механізми регуляції, розвиток, тренінг, жінки-військовослужбовці

В статье проанализированы результаты контрольного этапа экспериментального исследования развития механизмов произвольной регуляции поведения женщин-военнослужащих на основе динамики их содержательных психологических характеристик.

Ключевые слова: регуляция поведения, механизмы регуляции, развитие, тренинг, женщины-военнослужащие

In the article the results of the control stage of experimental research of development of arbitrary regulation mechanisms of female soldiers behaviour are analysed on the basis of their rich in content psychological descriptions.

[°] © Іванова О.А., 2015 р.

Keywords: *regulation of behaviour, mechanisms of regulation, development, training, female soldiers*

Актуальність проблеми. Проведений аналіз існуючих теоретичних та емпіричних досліджень механізмів регуляції поведінки дав змогу визначити критерії та показники дослідження. Вимоги до вибору адекватних методичних процедур визначались предметом дослідження та змістом реальної діяльності жінок-військовослужбовців. В цьому контексті виділялись змістові компоненти механізмів регуляції, що забезпечують їх реалізацію на різних рівнях прояву: психологічні захисти, емоційне задоволення, вольові дії, зусилля, самоконтроль, компоненти самосвідомості (самооцінка, домагання, локус контролю, цінності, “образ-Я”), аутопсихологічна компетентність, цілепокладання, рефлексивне осмислення, суб’єктна активність, самодетермінація тощо.

У нашому дослідженні вивчення показників механізмів регуляції поведінки жінок-військовослужбовців проводилось відповідно до побудованої моделі регуляції поведінки, яка включала компоненти визначених механізмів регуляції та рівнів їх прояву, а методики, що використовувались для діагностики, відображали критерії: *емоційно-вольовий, мотиваційно-ціннісний, рефлексивно-оціночний*.

Першим критерієм, в рамках якого розкриваються змістові особливості механізмів регуляції поведінки жінок-військовослужбовців є *емоційно-вольовий*, що характеризує такі його показники: захисні механізми (заперечення, витіснення, регресія, компенсація, проекція, заміщення, раціоналізація, реактивне утворення), що описують реакції людини в різних ситуаціях; стратегії подолання за стресових обставин (асертивні дії, вступ до соціального контакту, пошук соціальної підтримки, обережні дії, імпульсивні дії, уникнення, маніпулятивні (непрямі) дії, асоціальні дії, агресивні дії); схильність до самоконтролю (емоційного, поведінкового, соціального) його особливості (при плануванні, реалізації та невдачі).

Дослідження емоційно-вольового критерію проводилося за допомогою опитувальника діагностики типологій психологічного захисту “Індекс життєвого стилю” (Life Style Index (LSI)) (Р. Плутчика в адаптації Л.І. Вассермана, О.Ф. Єришева, О.Б. Клубової і ін.) [1], “Стратегії подолання стресових ситуацій (SACS)” С. Хобфолла, переведена і адаптована Н.Є. Водопьяновою і О.С. Старченковою [2], “Опитувальника для виявлення виразності самоконтролю в емоційній сфері, діяльності і поведінці” Г.С. Нікіфорова, В.К. Васильєва і С.В. Фірсова [3, с. 127–129], “Шкали контролю за дією при плануванні” Ю. Куля (НАКЕМР-90) в адаптації С.А. Шапкіна [4].

В межах дослідження *мотиваційно-ціннісного критерію* важливим було виявити емпіричні індикатори за такими показниками механізмів регуляції поведінки жінок-військовослужбовців як: ефективна самостійність – відповідальність, здатність адекватно оцінювати зовнішні і внутрішні умови діяльності, надійність і гнучкість; наявність життєвих цілей і рівень їхньої осмисленості, емоційної насиченості, планування, моделювання на їх основі професійного шляху й оцінювання його результатів; планування цілей, моделювання умов їх досягнення, програмування дій, оцінювання і корекції результатів, гнучкості, самостійності.

Дослідження показників мотиваційно-ціннісного критерію проводилося за допомогою методики “Дослідження локалізації контролю особистості –

модифікований опитувальник “ЛК” О.Г. Ксенофонтової [5], “Тесту смисложиттєвих орієнтацій (СЖО)” Д.О. Леонтьєва [6], опитувальника “Стильові особливості саморегуляції поведінки – ССП–98” В.І. Моросанової [7].

Основними показниками механізмів регуляції поведінки жінок-військовослужбовців за *рефлексивно-оціночним критерієм* визначено: усвідомлення своїх потенційних і актуальних можливостей, оцінювання їх рівня, резервів і можливостей розвитку; рівні самоставлення за ступенем узагальненості: 1) глобальне самоставлення (внутрішньо не диференційовані почуття “за” і “проти” самого себе); 2) самоставлення, диференційоване за самоповагою, аутосимпатією, самоінтересом та очікуваним ставленням до себе; 3) рівень конкретних дій щодо свого “Я”.

Дослідження рефлексивно-оціночного критерію проводилося за допомогою методики “Аутопсихологічна компетентність” (розробленої під керівництвом Ю.В. Синягіна) [8, с. 90–92, 189–193] та “Тест-опитувальника самоставлення” В.В. Століна [9].

Вибірку на контрольному етапі склали 2 групи експериментальна (ЕГ) та контрольна (КГ) по 30 осіб, які було сформовано з загальної вибірки (172 особи жінок-військовослужбовців, серед яких 28% офіцерського складу, 72% прапорщики та старшинсько-сержантський склад. Середній вік досліджуваних 33,6 років). Отримані результати емпіричного дослідження оброблялися за допомогою пакетів програм обробки статистичних даних: Microsoft Office Excel 2007, SPSS – 21.0.

Метою статті є проведення аналізу відмінностей показників змістовних характеристик механізмів довільної регуляції поведінки жінок-військовослужбовців експериментальної та контрольної груп на контрольному етапі експериментального дослідження.

Аналіз результатів емпіричного дослідження. Програма тренінгу “Розвиток механізмів довільної регуляції поведінки жінок-військовослужбовців” мала на меті розвиток змістових компонентів механізмів довільної регуляції за основними критеріями (емоційно-вольовим, мотиваційно-ціннісним, рефлексивно-оціночним). Тренінг спрямований на розвиток:

1) навичок застосовувати методи психологічної саморегуляції, підвищити свої адаптивні здібності за рахунок формування вмінь та навичок впливу на власний психоемоційний стан, знімати емоційну напругу, вміння здійснювати самоаналіз, самоконтроль, самокорекцію поведінки, усвідомлювати мету власних дій, урахувувати одержаний результат;

2) почуття особистісної причинності, ініціативи як стійкої особистісної тенденції, усвідомлення позитивних і негативних аспектів власної діяльності, оцінку та самооцінку, виділення якостей, що сприяють підвищенню професійного рівня, стимулювання потреби в професійному й особистісному саморозвитку;

3) саморозуміння, позитивного самоставлення, навичок особистісної рефлексії, здатності прогнозувати розвиток ситуації, формування багатопозиційного погляду на діяльність як простір для реалізації своїх діяльних-перетворюючих можливостей.

Основний зміст тренінгу складав 36 годин (8 занять в межах 4–4,5 години кожне), складається з вступної частини, 3-х блоків, заключної частини.

Після проведення соціально-психологічного тренінгу було проведено повторне тестування жінок-військовослужбовців експериментальної (ЕГ) та контрольної (КГ) груп з метою визначення ефективності застосування розробленого соціально-психологічного тренінгу “Розвитку механізмів довільної регуляції поведінки жінок-військовослужбовців” шляхом порівняння емпіричних результатів тестування до та після тренінгу. Повторне тестування було відтерміноване на 2,5 місяці від завершення проведення тренінгу.

Аналіз результатів формувального експерименту дає підстави стверджувати про достатню ефективність соціально-психологічного тренінгу (табл. 1).

Таблиця 1 Результати формувального експерименту

Показники	ЕГ (x_{cp}) (n=30)		КГ (x_{cp}) (n=30)		p (ЕГ)	p (КГ)
	До тренінгу	Після тренінгу	До тренінгу	Після тренінгу		
ОС-диспозиція	67%	52%	67%	64%	p<0,05	–
ОД-диспозиція	33%	48%	33%	36%	p<0,05	–
Емоційний самоконтроль	12,9±3,3	14,3±3,1	13,1±2,8	13,4±2,7	p<0,05	–
Самоконтроль діяльності	15,8±3,4	17,2±3,5	15,7±3,6	15,9±3,5	p<0,05	–
Соціальний самоконтроль	18,5±3,6	19,1±3,2	18,4±4,1	18,2±3,9	–	–
Загальна інтернальність	23,7±3,5	26,4±3,6	23,8±3,7	24,2±3,4	p<0,05	–
Смисложиттєві орієнтації	88,9±7,4	95,8±6,9	88,7±7,2	89,7±7,6	p<0,05	–
Загальний саморегуляції	24,6±1,5	29,8±1,8	24,5±1,7	25,1±2,1	p<0,05	–
Аутопсихологічна компетентність	53,5±5,7	64,3±5,2	53,4±5,2	53,8±6,3	p<0,05	–
Глобальне самоставлення	65,8±7,2	66,5±6,9	65,5±7,1	65,8±7,3	–	–

Примітка: p – рівень значущості відмінностей за U-критерієм, t-критерієм.

Оцінювання якісних параметрів змістових характеристик психологічних механізмів довільної регуляції поведінки, засвідчує значущі зміни за виявленими показниками критеріїв розвитку.

Отримані емпіричні результати дослідження механізмів довільної регуляції поведінки дозволило нам встановити динаміку за показниками емоційно-вольового, мотиваційно-ціннісного та рефлексивно-оціночного критеріїв.

Оцінювання отриманих емпіричних даних показує, що за *емоційно-вольовим критерієм* у процесі реалізації соціально-психологічного тренінгу змін зазнали такі показники, як: “емоційний самоконтроль”, “самоконтроль в діяльності”, співвідношення диспозицій контролю – орієнтованих на стан (ОС) та на дію (ОД) досліджуваних при її плануванні, при реалізації та при невдачі. Емпіричне дослідження вказує на значущі відмінності (p<0,05) цих характеристик між контрольною та експериментальною групами досліджуваних жінок-військовослужбовців.

Оцінювання показників ОС- та ОД-диспозицій засвідчило значні зміни у їх співвідношенні в ЕГ досліджуваних (p<0,05) при цьому різниця переваги орієнтованих на стан суб'єктів над орієнтованими на дію зменшилася на 30%. В

КГ значущих змін не відбулося. Це дає підстави стверджувати, що у досліджуваних підвищилися регуляційні характеристики, які обумовлюють здійснення планування довільної дії, без надмірного контролю свідомістю, не виснажуючи емоційні ресурси переживаннями, що могли б завадити цьому процесу. Жінки менше відчують труднощі при реалізації дії, підвищують її ефективність, адже повноцінні наміри швидше реалізуються в дію, не потребуючи витрат додаткових психоемоційних ресурсів при довільній регуляції актуальної дії.

Позитивна динаміка показників “емоційного самоконтролю” та “самоконтроль в діяльності” досліджуваних ЕГ ($p < 0,05$) порівняно з КГ, свідчить про підвищення здатності до самоконтролю жінками власних емоційних станів і їх поведінкових проявів як в діяльності, так і в спілкуванні, а також до самоконтролю в процесі реалізації різних видів діяльності на різних її етапах (прогнозування, планування, контроль за виконання і оцінювання результатів). Значущої зміни показників “соціального самоконтролю” в ЕГ не відбулося ($p > 0,05$), визначаючи збереження тенденції у їх схильності до самоконтролю поведінки в комунікативному процесі міжособистісної і міжгрупової взаємодії, що свідчить про сталість прийнятних моделей неформальної взаємодії жінок-військовослужбовців у референтних групах.

Позитивні зміни отриманих емпіричних даних за *мотиваційно-ціннісним критерієм* після тренінгу відбулися за показниками: “загальної інтернальності”, “смісловиттєвих орієнтацій” та “загального рівня саморегуляції”.

Оцінюючи отримані дані за показниками “загальної інтернальності” є підстави стверджувати, що значно підвищилась внутрішня локалізація контролю жінок ЕГ ($p < 0,05$) порівняно з КГ, над значущими подіями у професійній діяльності в тому числі. Такі результати свідчать про те, що досліджувані стали краще усвідомлювати важливу роль самостійно прикладених зусиль у реалізації подій у житті та професійній діяльності, знаходити оптимальне співвідношення між нормативною та суб'єктною складовими її регуляції, більшою мірою усвідомлюють власну відповідальність за результати діяльності, проявляють більш активну позицію.

Значущі зміни “смісловиттєвих орієнтацій” жінок ЕГ ($p < 0,05$) визначають підвищення регулятивного впливу на поведінку та діяльність досліджуваних позитивної емоційної насиченості осмислених та направлених цілей, осмисленої життєвої перспективи. Відповідно зросло й розуміння ролі внутрішніх ресурсів щодо вільного прийняття рішень та втілення їх в життя, усвідомленого життєвого вибору.

Підвищення “загального рівня саморегуляції” жінок ЕГ ($p < 0,05$) порівняно з КГ, свідчить про позитивну динаміку їх здатності виділяти значущі умови досягнення цілей, продумувати послідовність своїх дій, виявляти причини неузгодження результатів з метою діяльності, визначати критерії її ефективності, своєчасного реагування на нестандартні ситуації у динамічних, мінливих обставинах військово-професійної діяльності.

За *рефлексивно-оціночним критерієм* після тренінгу відбулися значущі зміни за показниками “аутопсихологічної компетентності”.

Позитивних змін набули результати ЕГ жінок за шкалою “аутопсихологічна компетентність” ($p < 0,05$), що дає підстави стверджувати, що у досліджуваних

значущо зросли показники, які відображають самостійність, усвідомлення своєї професійної позиції й поведінки у сфері службової діяльності та пов'язаних з посадовим чи професійним зростанням. Такі дані є свідченням позитивних змін у самовираженні досліджуваних, набутті ними нових знань, умінь, досвіду.

За показниками "глобального самоставлення" не відбулося значних змін емпіричних даних у жінок ЕГ після тренінгових процедур. Найвищі регуляторні функції самоставлення, як визначального показника суб'єктності особистості, обумовлюють адекватність і диференційованість військово-соціальної активності та поведінки суб'єкта, тому вони важче піддаються корекції. Згідно з розробленою Моделлю регуляції поведінки жінок-військовослужбовців в особливих умовах самоставлення, як механізм регуляції, відповідає найвищому суб'єктно-смысловому рівню довільної регуляції поведінки. Тому задля отримання значущої динаміки впроваджених тренінгових впливів в рамках визначеного часу виявилось недостатньо, втім це не зменшує його загальної ефективності та становить перспективу подальшої роботи.

Результати дослідження динаміки співвідношення стильових особливостей прояву механізмів регуляції поведінки у досліджуваних жінок-військовослужбовців ЕГ та КГ після реалізації соціально-психологічного тренінгу наведені на рис. 1.

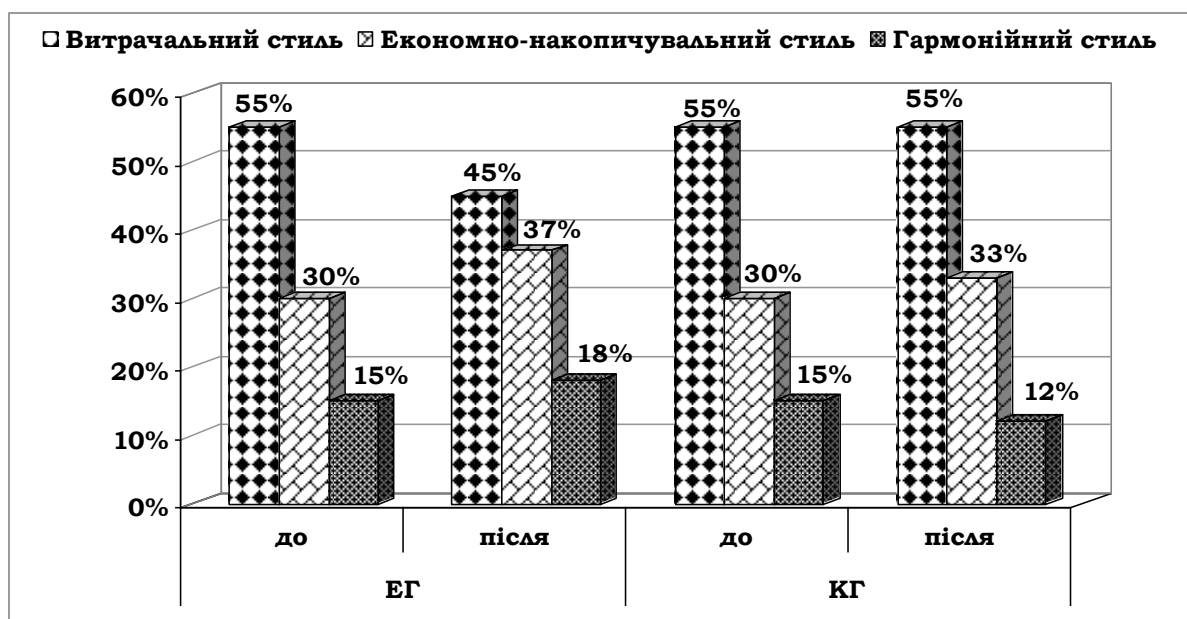

Рисунок 1. Динаміка співвідношення домінуючих стильових особливостей прояву механізмів регуляції досліджуваних ЕГ та КГ

Отримані результати вказують на значущі зміни ($p < 0,05$), щодо кількості досліджуваних у яких переважали окремі стильові особливості механізмів регуляції поведінки на основі співвідношеннях їх індивідуальних характеристик. У жінок ЕГ відбулося зниження прояву витрачального стилю на 10%, збільшення показників економно-накопичувального (на 7%) та гармонійного (на 3%) стилів. В КГ спостерігаються незначні зміни у зниженні показників гармонійного та збільшення економно-накопичувального стилів на 3%.

Висновки. Отже, у ході реалізації психотренінгових процедур отримані результати проведеного експерименту засвідчили, що теоретичні положення та організаційно-методичні засоби, покладені в його основу, є релевантними засобами розвитку змістових характеристик психологічних механізмів довільної

регуляції поведінки відповідно до виділених критеріїв, та в цілому можуть забезпечити позитивну динаміку ефективності військово-професійної діяльності та її функціональної успішності.

Список використаних джерел

1. Вассерман, Л. И. Психологическая диагностика индекса жизненного стиля [Текст] / Л. И. Вассерман, О. Ф. Ерышев, Е. Б. Клубова. – СПб.: Изд-во: СПбНИПНИ им. В. М. Бехтерева, 2005. – 50 с.
2. Водопьянова, Н. Е. Психодиагностика стресса [Текст] / Н. Е. Водопьянова. – СПб. : Питер, 2009. – 336 с.
3. Степанов, В. А. Методы исследования эмоций и воли (практикум по психологии): [учебное пособие] / В. А. Степанов. – Челябинск: Изд. ЮУрГУ, 2003. – 136 с.
4. Шапкин, С. А. Экспериментальное изучение волевых процессов / С. А. Шапкин. – М: Смысл, 1997. – 144 с.
5. Ксенофонтова, Е. Г. Исследование локализации контроля личности – новая версия методики “Уровень субъективного контроля” / Е. Г. Ксенофонтова // Психологический журнал. – 1999. – Т. 20, № 2. – С. 103–114.
6. Леонтьев, Д. А. Тест смысложизненных ориентации (СЖО) / Д. А. Леонтьев. – 2-е изд. – М. : Смысл, 2000. – 18 с.
7. Моросанова, В. И. Новая версия опросника “Стиль саморегуляции поведения – ССПМ” / В. И. Моросанова, Н. Г. Кондратюк // Вопросы психологии. – 2011. – №1. – С. 137–145.
8. Килба, А. Р. Акмеологические особенности индивидуальной стратегии карьерного развития государственных служащих : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13 / А. Р. Килба. – М. : РАГС, 2007. – 197 с.
9. Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности: [учеб. пособие] / [под ред. Г. С. Никифорова, М. А. Дмитриевой, В. М. Снеткова]. – СПб. : Речь, 2003. – 448 с.

Отримано 29.11.2015 р.

Науковий керівник: д. психол. н., професор Осьодло В. І.

УДК 159.9 (316.6)

Іванова О.В.[°]

Національна академія внутрішніх справ, факультет підготовки фахівців Національної гвардії України, кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри юридичних та психологічних дисциплін

Чижевський С.О.

Головного управління Національної гвардії України, старший офіцер психологічної служби управління по роботі з особовим складом, підполковник

ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

У статті запропонований проект системи професійно-психологічної підготовки військовослужбовців Національної гвардії України на різних етапах виконання службово-бойових завдань в екстремальних (бойових) умовах. Проведено аналіз результатів дослідження наслідків війн на території інших держав а також окремих досліджень психологів Національної гвардії України під час антитерористичної операції. У системі професійно-психологічної роботи з військовослужбовцями, вагоме значення має діяльність психологів на етапі підготовки гвардійців до виконання службово-бойових завдань. Розкрито особливості впровадження у бойову та спеціальну підготовку досвід виконання службово-бойових завдань